

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2023.4.39>

ISTOTA DZIAŁAŃ MAJĄCYCH NA CELU ZAPEWNIENIE FUNKCJONOWANIA AUTOSTRAD JAKO PRZEDMIOTU REGULACJI ADMINISTRACYJNOPRAWNEJ

Ihor Murdii

student Naukowo-Badawczego Instytutu Prawa Publicznego (Kijów, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0001-8998-4965

murdii_igor@ukr.net

Adnotacja. Określono istotę działań mających na celu zapewnienie funkcjonowania autostrad jako przedmiotu regulacji administracyjnoprawnej poprzez analizę i wyjaśnienie aparatu pojęciowo-kategorycznego, a także ich głównych cech. Wyjaśniono interpretację, w tym z prawnego punktu widzenia, pojęć “przedmiot”, “przedmiot regulacji prawnej”, “przedmiot regulacji administracyjnoprawnej”. Wyjaśniono, że prawna regulacja odpowiedniej sfery stosunków społecznych będzie miała szereg charakterystycznych dla niej cech, wśród których uważamy za stosowne wymienić następujące: jest miarą władzy, wpływu regulacyjnego; taki wpływ jest realizowany przez upoważnione przez obowiązujące prawo krajowe podmioty; celem wpływu jest regulacja odpowiedniej sfery stosunków społecznych, ich uporządkowanie, utrwalenie zasad zachowania obowiązujących dla ich uczestników; taki wpływ jest realizowany na podstawie i na spełnienie norm prawnych, jest sposobem ich wprowadzenia w prawdziwe życie. Proponuje się, aby w ramach zapewnienia funkcjonowania autostrad jako przedmiotu regulacji administracyjnoprawnej rozumieć regulowaną przez normy administracyjnoprawne całość stosunków społecznych, które powstają, są modyfikowane i znajdują swój rozwój w związku z działalnością uprawnionych podmiotów, mającą na celu zapewnienie stanu normalnego funkcjonowania liniowego kompleksu konstrukcji inżynierskich, przeznaczonego do ciągłego, bezpiecznego i wygodnego ruchu pojazdów.

Słowa kluczowe: przedmiot, regulacje prawne, regulacje administracyjnoprawne, czynności zabezpieczające, funkcjonowanie autostrad.

THE ESSENCE OF ACTIVITIES TO ENSURE THE FUNCTIONING OF HIGHWAYS AS AN OBJECT OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL REGULATION

Ihor Murdiy

*Laureate of the Scientific Research Institute
of Public Law (Kyiv, Ukraine)*

ORCID ID: 0000-0001-8998-4965

murdii_igor@ukr.net

Abstract. The essence of the activity of ensuring the functioning of highways as an object of administrative and legal regulation has been determined by analyzing and clarifying the conceptual and categorical apparatus, as well as their main features. The interpretation, including from a legal point of view, of the concepts “object”, “object of legal regulation”, “object of administrative and legal regulation” has been clarified. It has been found that the legal regulation of the relevant sphere of social relations will have a number of characteristic features, among which we consider it appropriate to name the following: is a measure of authoritative, regulatory influence; such influence is exercised by entities authorized by applicable national legislation; the purpose of the influence is to regulate the relevant sphere of social relations, to organize them, to establish rules of conduct that are mandatory for their participants; such influence is carried out on the basis of and on the implementation of legal norms, it is a way of their implementation in real life. It has been proposed to understand the maintenance of the functioning of highways as an object of administrative and legal regulation as a set of social relations regulated by administrative and legal norms that arise, change and find their development in connection with the activities of authorized subjects, which is aimed at ensuring the state of normal functioning linear complex of engineering structures designed for continuous, safe and convenient movement of vehicles.

Key words: object, legal regulation, administrative and legal regulation, activities to ensure, functioning of highways.

СУТНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ АВТОМОБІЛЬНИХ ДОРІГ ЯК ОБ'ЄКТА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Ігор Мурдій

здобувач Науково-дослідного інституту

публічного права (Київ, Україна)

ORCID ID: 0000-0001-8998-4965

murdii_igor@ukr.net

Анотація. Визначено сутність діяльності із забезпечення функціонування автомобільних доріг як об'єкту адміністративно-правового регулювання шляхом аналізу й уточнення понятійно-категоріального апарату, а також їх основних ознак. З'ясовано тлумачення, в тому числі з юридичної точки зору, понять «об'єкт», «об'єкт правового регулювання», «об'єкт адміністративно-правового регулювання». З'ясовано, що правовому регулюванню відповідної сфери суспільних відносин буде притаманна ціла низка характерних для нього ознак, серед яких вважаємо за доречне назвати наступні: є мірою владного, регулюючого впливу; такий вплив здійснюється уповноваженими чинним національним законодавством суб'єктами; метою впливу є регулювання відповідної сфери суспільних відносин, їх упорядкування, закріплення обов'язкових для їх учасників правил поведінки; такий вплив здійснюється на основі й на виконання правових норм, є способом їх впровадження в реальне життя. Запропоновано розуміти регламентовану адміністративно-правовими нормами сукупність суспільних відносин, що виникають, видозмінюються та знаходять свій розвиток у зв'язку із діяльністю уповноважених суб'єктів, що спрямована на забезпечення стану нормального функціонування лінійного комплексу інженерних споруд, призначеного для безперервного, безпечного та зручного руху транспортних засобів.

Ключові слова: об'єкт, правове регулювання, адміністративно-правове регулювання, діяльність із забезпечення, функціонування автомобільних доріг.

Постановка проблеми. Діяльність із забезпечення функціонування автомобільних доріг є доволі складним і багатоаспектним процесом, що обумовлено реалізацією уповноваженими суб'єктами комплексу найрізноманітніших заходів – технічних, інженерних, архітектурних, фінансових тощо. У зв'язку з чим виникають і знаходять свій розвиток чисельні суспільні відносини із притаманним для них складом й особливостями. При цьому спільним для таких суспільних відносин, що в аспекті забезпечення функціонування автомобільних доріг дає можливість розглянути їх як єдині, буде регулюючий вплив на них, які вони відчують з боку правових норм задля їх упорядкування, визначення правил поведінки їх учасників. У такому разі суспільні відносини, які виникають і знаходять свій розвиток з приводу забезпечення функціонування автомобільних доріг слід розглядати в якості об'єкту правового регулювання. Встановлення сутності такого об'єкту є однією з найбільш важливих теоретико-правових аспектів дослідження адміністративно-правових засад реалізації державної політики в сфері управління автомобільними дорогами в Україні.

Аналіз публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми. У наукових працях велика кількість учених (А. Бойко, Р. Демків, О. Джафарова, В. Доненко, Р. Миронюк, В. Пчелін, С. Шатрава, О. Шумейко й інші) різнобічно досліджували як питання адміністративно-правового регулювання взагалі, так і окремих сфер суспільних відносин, у тому числі безпеки дорожнього руху, функціонування автомобільного транспорту та автомобільних доріг. Але, незважаючи на актуальність окресленої проблематики та вагомості напрацювання, спрямовані на її вирішення, доводиться констатувати, що забезпечення функціонування автомобільних доріг як об'єкту адміністративно-правового регулювання досліджувалося фрагментарно.

Метою статті є визначення сутності діяльності із забезпечення функціонування автомобільних доріг як об'єкту адміністративно-правового регулювання шляхом аналізу й уточнення понятійно-категоріального апарату, а також їх основних ознак.

Виклад основного матеріалу. Відправною точкою вирішення поставленого наукового завдання вважаємо за доцільне обрати уточнення понятійно-категоріального апарату. Так, категорією «об'єкт» оперують у багатьох сферах і галузях – філософії, соціології, економіці й звичайно в юриспруденції. Із позиції її повсякденного вживання, в сучасній українській мові категорією «об'єкт» прийнято позначати:

- явище, предмет, особу, що на них спрямовано певну діяльність, увагу й таке інше;
- предмет наукового та подібного дослідження, спеціальної зацікавленості, компетенції;
- пізнавану дійсність, що існує поза свідомістю людини та незалежно від неї;
- предмет, що розглядається з метою його використання за призначенням, вивчення (Бусел, 2009: 803).

Автори філософського енциклопедичного словника вказують на те, що об'єкт – це філософська категорія, що позначає будь-яку дійсну чи уявну, уречевлену чи ідеальну реальність, яка розглядається як щось зовнішнє у відношенні до людини та її свідомості й яка стає предметом теоретичної та практичної діяльності суб'єкта. При цьому, підкреслюють науковці, реальність, що існує сама собою, виступає лише потенційним об'єктом. Принциповим означенням об'єкта є те, що він незалежно від своєї матеріальної чи ментальної природи стає в опозицію до суб'єкта, що, своєю чергою, є необхідною умовою самого існування суб'єкт-об'єктного відношення (Шинкарук, 2002: 438). До цього ж, додає В.Л. Петрушенко, в класичній філософії майже незаперечно вважалася теза про те, що об'єкт пізнання та діяльності передують суб'єкту,

проте сучасна філософія визнає ці поняття співвідносними, взаємозалежними, а також доводить те, що це співвідношення може в різних пізнавальних ситуаціях і контекстах носити різний характер. Об'єкт можна вважати залежним від станів суб'єкта. Проте, підкреслює науковець, як у класичному, так і в некласичному розумінні поняття «об'єкт» пов'язується з існуванням в людській свідомості та пізнавальному досвіді чогось самовладного та самодостатнього, такого, що не створюється свідомістю та не може нею довільно змінюватися (Петрушенко, 2011).

У теорії пізнання об'єктом виступає складова пізнавального процесу, що характеризується як взаємодія об'єкта та суб'єкта. У логіці об'єкт – це одне з основних понять логічної семантики, що позначає будь-який предмет, на який спрямована думка, мислення, судження. Наприклад, об'єктом логічного мислення можуть виступати речі та їхні властивості, відношення між речами та властивостями, властивості властивостей та властивості відношень безвідносно до їхньої матеріальної чи ментальної природи (Шинкарук, 2002: 438–439). З позиції соціології, об'єктом є певна реальність (а також її різні сторони, характеристики і відносини), на які спрямоване дослідження. Наприклад, об'єктом дослідження виступає проблемна ситуація, що існує в конкретних соціальних явищах, процесі, відношенні, сфері суспільного життя (Волович, 1998: 353). Із чого слідує, що в усіх наведених вище випадках (розуміння об'єкта в загальному значенні, з позиції філософії, теорії пізнання, соціології та логіки) категорією «об'єкт» позначають те, на що спрямована певна дія, діяльність суб'єкта. Схожі підходи до розуміння сутності відповідного об'єкта прослідковуються й у правовій науці.

Так, учені правознавці відмічають той факт, що поняття «об'єкт» за своєю суттю є багатозначним, зокрема в юриспруденції воно також застосовується в різних категоріях, наприклад таких як: «об'єкт права», «об'єкт правовідносин», «об'єкт прав», «об'єкт злочину», «об'єкт правопорушення» (Завальна, 2006: 36; Матвієнко, 2010: 61–62), наприкінці «об'єкт правового регулювання». Визначення сутності категорії «об'єкт правового регулювання», в тому числі в аспекті її застосування по відношенню до забезпечення функціонування автомобільних доріг, передбачає необхідність здійснення аналізу підходів учених-правознавців стосовно розуміння власне поняття «правове регулювання». При цьому відмітимо, що як свідчить такий аналіз, у цілому вчені одностайні у підходах щодо розуміння сутності досліджуваної категорії й у більшості випадків розкривають її сенс як певного процесу, діяльності компетентних суб'єктів щодо здійснення регулюючого впливу на відповідну сферу суспільних відносин.

Наприклад, М.Г. Червенкова зазначає, що правове регулювання – це владний вплив на суспільні відносини, який здійснюється державою за допомогою всіх юридичних засобів з метою їх закріплення, упорядкування, розвитку й охорони, спрямований на відображення та узгодження суспільних інтересів задля розвитку основних сфер суспільних відносин (Червенкова, 2016: 115). У свою чергу, О.В. Джафарова під правовим регулюванням ... слід розуміти комплекс правових засобів, що знаходять своє закріплення в нормах права, за допомогою яких держава визначає права і обов'язки учасників зазначених правовідносин, а також порядок їх реалізації (Джафарова, 2016: 142). На думку Л.В. Трофімової, правове регулювання являє собою процес, що ґрунтується на відповідному рівні правосвідомості та правової культури суспільства, забезпечується системою державних органів усіх гілок влади і впливає на розвиток суспільних відносин (Трофімова, 2010: 155). Більш розширений підхід до розуміння сутності правового регулювання пропонує Р.Я. Демків у межах дослідження окремих аспектів його розуміння як юридичного явища. Учений вказує, що правове регулювання є специфічною діяльністю держави, її органів, посадових осіб та уповноважених на те громадських організацій щодо впорядкування суспільних відносин шляхом встановлення юридичних норм і прийняття в необхідних випадках індивідуальних рішень відповідно до цих норм, вирішення юридично значимих питань, що виникають у межах таких відносин. При цьому, підкреслює науковець, держава в особі її уповноважених органів, відповідно до закономірностей розвитку та потреб суспільного життя, встановлює загальні засади (принципи, цілі, завдання, межі) і розробляє основні засоби правового регулювання (Демків, 2015: 21).

Окремі науковці визначають сутність категорії «правове регулювання», наголошуючи при цьому на її особливостях і засобах реалізації. Наприклад, У.Б. Андрусів вказує на те, що правове регулювання є засобом державного впливу на суспільні відносини в конкретній сфері з метою їх упорядкування. На думку вченого, правове регулювання забезпечується за допомогою спеціальних правових засобів: норм права, юридичних фактів, власне правовідносин, актів реалізації прав та обов'язків суб'єктів, правозастосовних актів. Більш того, підкреслюється той факт, що повнота правового регулювання є гарантом ефективності нормативно-правових актів, моделі тих правовідносин, які потребують правового регулювання за допомогою регулятивних норм (Андрусів, 2015: 201). На думку А.Т. Комзюка, правове регулювання – це специфічний вплив, який здійснюється правом як особливим нормативним інституційним регулятором. Своєрідність правового регулювання полягає в тому, що воно, по-перше, відповідно до своєї соціальної природи є таким різновидом соціального регулювання, який має цілеспрямований, організований, результативний характер, а, по-друге, здійснюється за допомогою цілеспрямованої системи засобів, що реально виражають саму матерію права як нормативного інституційного утворення – регулятора (Козмюк, 2002: 59).

З наведеного слідує, що правовому регулюванню відповідної сфери суспільних відносин буде притаманна ціла низка характерних для нього ознак, серед яких вважаємо за доречне назвати наступні:

- є мірою владного, регулюючого впливу;
- такий вплив здійснюється уповноваженими чинним національним законодавством суб'єктами;

– метою впливу є регулювання відповідної сфери суспільних відносин, їх упорядкування, закріплення обов’язкових для їх учасників правил поведінки;

– такий вплив здійснюється на основі й на виконання правових норм, є способом їх впровадження в реальне життя.

У контексті наведеного вважаємо за необхідне зробити уточнення з огляду на останній пункт наведеного переліку характерних ознак правового регулювання. Адже в аспекті здійснення правового регулювання суспільних відносин, які виникають і знаходять свій розвиток з приводу забезпечення функціонування автомобільних доріг, будуть переважати норми адміністративного права. З огляду на що забезпечення функціонування автомобільних доріг розглядається нами як об’єкт саме адміністративно-правового регулювання.

Зокрема, як цілком слушно зауважує авторський колектив монографічного дослідження «Адміністративно-правове забезпечення прав і свобод людини і громадянина», адміністративно-правове регулювання – це особливий вид правового регулювання, специфічність якого визначається об’єктом впливу, тобто відносинами, що регулюються адміністративним правом, зумовлені особливостями його норм. Особливістю адміністративного права, на відміну від інших галузей права, є те, що воно часто регулює порядок застосування норм інших галузей права, зокрема конституційного права (Ієрусалімов, Ієрусалімова, Павлик, Удовенко, 2007: 92). При цьому, відмічає В. Бєлєвцева, існуюча нині розмитість меж регулювання адміністративного права зовсім не говорить про його розчинення в інших галузях, навпаки, при ретельному аналізі виявляється, що багато нових комплексних галузей, які поки формуються, є за своїм змістом фактично масштабним адміністративно-правовим режимом, і в дійсності мають характеризуватися з позиції адміністративного права як його структурно-функціональна невід’ємна складова (Бєлєвцева, 2009: 110). Із чого слідує, що, говорячи про адміністративно-правове регулювання, акцент слід ставити на тому, що владний вплив на відповідні суспільні відносини здійснюється шляхом реалізації норм адміністративного права.

Говорячи ж про безпосередньо об’єкт правового регулювання, з урахуванням вищенаведених підходів слід підтримати позицію А.В. Скоробагатько відносно того, що в його якості слід завжди розглядати суспільні відносини, на які діє право (Скоробагатько, 2004: 99), в досліджуваному випадку право адміністративне. При цьому, підкреслює А.О. Полянський, ведучи мову про об’єкт адміністративно-правового регулювання, ми говоримо про щось настільки важливе та значиме, що, по-перше, породжує відносини, які складають предмет адміністративно-правового регулювання, а, по-друге, потребує особливої уваги держави та регламенту, адже прямо стосується сфери влади та функцій держави в цілому. Правовий статус зазначеного об’єкту регламентовано нормами адміністративного права, та на нього здійснюється вплив за допомогою адміністративних (державних) заходів та методів. Тобто такий об’єкт «відчуває» на собі імперативну волю держави, яка встановлює закономірності його існування і діяльності, а також контролює їх (Полянський, 2021: 68).

Висновки. Отже, під забезпеченням функціонування автомобільних доріг як об’єкту адміністративно-правового регулювання слід розуміти регламентовану адміністративно-правовими нормами сукупність суспільних відносин, що виникають, видозмінюються та знаходять свій розвиток у зв’язку із діяльністю уповноважених суб’єктів, що спрямована на забезпечення стану нормального функціонування лінійного комплексу інженерних споруд, призначеного для безперервного, безпечного та зручного руху транспортних засобів.

Список використаних джерел:

1. Адміністративно-правове забезпечення прав і свобод людини і громадянина / за ред.: І.О. Ієрусалімова, І.О. Ієрусалімової, П.М. Павлика, Ж.В. Удовенко. Київ: Знання, 2007. 223 с.
2. Андрусів У.Б. Правове регулювання права інтелектуальної власності на програми (передачі) організації мовлення в Україні: проблеми та перспективи. Часопис Київського університету права: Український науково-теоретичний часопис. 2015. № 1. С. 201–207.
3. Бєлєвцева В. До питання класифікації адміністративно-правових режимів. Вісник Академії правових наук України. 2009. № 2 (57). С. 103–111.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови/ [уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел.] К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
5. Демків Р.Я. Правове регулювання як юридичне явище: окремі аспекти розуміння. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2015. Вип. 34. Том 1. С. 19–22.
6. Джафарова О.В. Дозвільна діяльність органів публічної адміністрації в Україні: питання теорії та практики: моногр. Харків : Діса плюс, 2016. 688 с.
7. Завальна Ж. Об’єкт цивільних правовідносин. Юридична Україна. 2006. №7. С. 36–39.
8. Козмюк А.Т. Адміністративний примус в правоохоронній діяльності міліції в Україні: дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2002. 408 с.
9. Матвієнко П.С. Адміністративна відповідальність за порушення законодавства про комерційну таємницю: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2010. 197 с.
10. Петрушенко В.Л. Філософський словник: терміни, персоналії, сентенції. Львів : «Магнолія 2006», 2011. 352 с.
11. Полянський А.О. Адміністративно-правові засади взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами: монографія. Суми: Вид-во, 2021. 384 с.
12. Скоробагатько А.В. Правове регулювання пенсійного забезпечення наукових працівників: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. Київ, 2004. 188 с.

13. Соціологія: короткий енциклопедичний словник / Уклад. В.І. Волович та ін. Київ: Укр. центр духовн. культури, 1998. 278 с.
14. Трофімова Л.В. Про визначення окремих понять, пов'язаних з фінансовою діяльністю держави. Часопис Київського університету права: Український науково-теоретичний часопис. 2010. № 2. С. 151–156.
15. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії ім. Г.С. Сковороди ; ред. В.І. Шинкарук та ін. Київ: Абрис, 2002. 742 с.
16. Червенкова М.Г. Правове регулювання релігійних взаємовідносин в суверенній Україні. Часопис Київського університету права: Український науково-теоретичний часопис. 2016. № 1. С. 115–120.

References:

1. Iierusalimova, I.O., Iierusalimovoi, I.O., Pavlyka, P.M., Udovenko, Zh.V. (red.) (2007). Administratyvno-pravove zabezpechennia prav i svobod liudyny i hromadianyna [Administrative and legal provision of human and citizen rights and freedoms]. Kyiv: Znannia. 223 p. [in Ukrainian].
2. Andrusiv, U.B. (2015). Pravove rehuliuвання prava intelektualnoi vlasnosti na prohramy (peredachi) orhanizatsii movlennia v Ukraini: problemy ta perspektyvy [Legal regulation of intellectual property rights for programs (transmissions) of broadcasting organizations in Ukraine: problems and prospects]. Chasopys Kyivskoho universytetu prava: Ukrainnyi naukovo-teoretychnyi chasopys. № 1. pp. 201–207. [in Ukrainian].
3. Bielievtsseva, V. (2009). Do pyttannia klasyfikatsii administratyvno-pravovykh rezhymiv [To the issue of classification of administrative and legal regimes]. Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy. № 2 (57). pp. 103–111. [in Ukrainian].
4. Busel, V.T. (red.). (2009). Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. K.; Irpin: VTF «Perun», 1736 p. [in Ukrainian].
5. Demkiv, R.Ia. (2015). Pravove rehuliuвання yak yurydychne yavysheche: okremi aspekty rozuminnia [Legal regulation as a legal phenomenon: certain aspects of understanding]. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnogo universytetu. Serii «Pravo». Vyp. 34. Tom 1. pp. 19–22. [in Ukrainian].
6. Dzhafarova, O.V. (2016). Dozvilna diialnist orhaniv publichnoi administratsii v Ukraini: pyttannia teorii ta praktyky [Voluntary activity of public administration bodies in Ukraine: issues of theory and practice]: monohr. Kharkiv : Dysa plius, 688 p. [in Ukrainian].
7. Zavalna, Zh. (2006) Obiekt tsyvilnykh pravovidnosyn [Object of civil legal relations]. Yurydychna Ukraina. №7. pp. 36–39. [in Ukrainian].
8. Kozmiuk, A.T. (2002). Administratyvnyi pryms v pravookhoronni diialnosti militsii v Ukraini [Administrative coercion in law enforcement activities of the police in Ukraine]: dys. ... doktora yuryd. nauk: 12.00.07. Kharkiv, 408 p. [in Ukrainian].
9. Matviienko, P.Ie. (2010). Administratyvna vidpovidalnist za porushennia zakonodavstva pro komertsiiu taiemnytsiu [Administrative responsibility for violation of the legislation on commercial secrecy]: dys. ... kandydata yuryd. nauk: 12.00.07. Kyiv, 197 p. [in Ukrainian].
10. Petrushenko, V.L. (2011). Filozofskyi slovnyk: terminy, personalii, sententsii [Philosophical dictionary: terms, personalities, maxims]. Lviv : «Mahnoliia 2006», 352 p. [in Ukrainian].
11. Polianskyi, A.O. (2021). Administratyvno-pravovi zasady vzaiemodii sudovo-ekspertnykh ustanov z pravookhoronnymy orhanamy [Administrative and legal principles of interaction of forensic institutions with law enforcement agencies]: monohrafiia. Sumy: Vyd-vo, 384 p. [in Ukrainian].
12. Skorobahatko, A.V. (2004). Pravove rehuliuвання pensiinoho zabezpechennia naukovykh pratsivnykiv [Legal regulation of pension provision of scientific workers]: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.05. Kyiv, 188 p. [in Ukrainian].
13. Volovych, V.I. (1998). Sotsiologiia: korotkyi entsyklopedychnyi slovnyk [Sociology: a short encyclopedic dictionary]. Kyiv: Ukr. tsentr dukhovn. kultury, 278 p. [in Ukrainian].
14. Trofimova, L.V. (2010). Pro vyznachennia okremykh poniat, poviazanykh z finansovoiu diialnistiu derzhavy [On the definition of certain concepts related to the financial activity of the state]. Chasopys Kyivskoho universytetu prava: Ukrainnyi naukovo-teoretychnyi chasopys. № 2. pp. 151–156. [in Ukrainian].
15. Shynkaruk, V.I. (red.). (2002). Filozofskyi entsyklopedychnyi slovnyk [Philosophical encyclopedic dictionary]. NAN Ukrainy, In-t filozofii im. H.S. Skovorody. Kyiv: Abrys, 742 p. [in Ukrainian].
16. Chervienkova, M.H. (2016). Pravove rehuliuвання relihiinykh vzaiemovidnosyn v suverennii Ukraini [Legal regulation of religious relations in sovereign Ukraine]. Chasopys Kyivskoho universytetu prava: Ukrainnyi naukovo-teoretychnyi chasopys. № 1. pp. 115–120. [in Ukrainian].